

витрат; функції управління персоналом; носій | витрат;

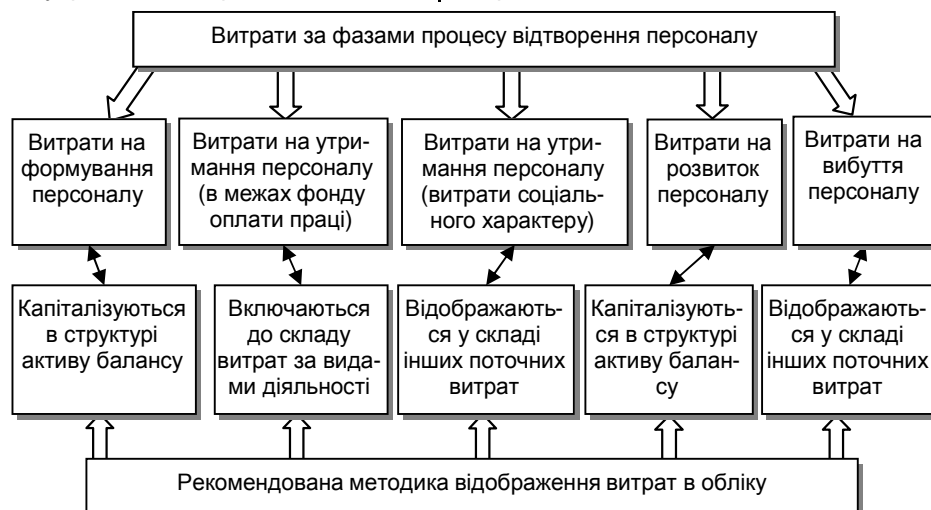


Рис. 1. Поєднання інвестиційного та витратного підходів щодо відображення в обліку витрат на персонал за фазами його відтворення

– підвищенню інтенсивного нарощення людського капіталу підприємства, буде сприяти використанню методики відображення в обліку витрат на персонал за фазами відтворення, поєднуючи інвестиційний та витратний підходи щодо формування обліково-аналітичної інформації про витрати на персонал (принаймні в складі управлінського обліку).

#### Література

1. Інструкція по визначенню вартості робочої сили (№ 131 від 29.05.1997р., затверджена наказом Міністерства статистики України). [Електрон. ресурс] // Режим доступу: <http://www.dksu.gov.ua/1302.09.html>.
  2. Козырев А. Н. Оценка интеллектуальной собственности и нематериальных активов. [Електрон. ресурс] // Режим доступу: [http://cfin.ru/finanalysis/value/intangibles\\_and\\_intel.shtml](http://cfin.ru/finanalysis/value/intangibles_and_intel.shtml)
  3. Одогов Ю.Г., Никонова Т.В. Аудит и контроллинг персонала: Учебное пособ. – М.: Экзамен, 2004. – 544 с.
  4. Управление персоналом организации. Учебник / Под. ред. А. Я. Кибанова. — 2-е изд., доп. и перераб. — М.: ИНФРА-М, 2002. — 638 с.
  5. European Valuation Standards 2000 / The European Group of Valuers Associations. The Estate gazette, 2000 – 460 p.
  6. International Labour Standards. [Електрон. ресурс] // Режим доступу: <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>
  7. International Valuation Standard [Електрон. ресурс] // Режим доступу: [http://uto.com.ua/up\\_file/ivs\\_20100610.pdf](http://uto.com.ua/up_file/ivs_20100610.pdf)
- УДК 338.246:330.146:338.432

### ЛЕВЕРИДЖ ЯК ОСНОВНИЙ ВАЖІЛЬ УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ПРИБУТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

**Бабицька О. О.**

У даній статті висвітлено методику аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств із застосуванням виробничого, фінансового та виробничо-фінансового левериджу. Запропонована схема дослідження дозволить підприємствам даної галузі економіки оцінити ефективність використання залученого капіталу та розширити потенційні можливості в управлінні прибутком.

**Вступ.** Сучасна ринкова економіка сьогодні вимагає від бізнесу швидкого прийняття управлінських рішень. Часто керівники підприємств змушені приймати рішення в досить короткі проміжки часу, не маючи при цьому можливості ретельно проаналізувати існуючі альтернативи. В таких випадках важливу роль відіграють спеціальні інструменти, що дають змогу оцінити наслідки прийнятих рішень, в першу чергу, фінансових [2]. В системі управління прибутком сільськогосподарських підприємств процес його формування є найважливішим етапом, від якого в подальшому залежить його розподіл та використання за визначеними цілями. Саме тому леверидж, як один з основних інструментів аналізу, дозволяє

виявити позитивні та негативні сторони в процесі формування прибутку.

#### Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Методи застосування показника левериджу (операційного, фінансового) висвітлені у працях багатьох дослідників: М.О. Данилюка [1], Г.К. Зарова [2], Г.В.Савицької [3], Ю.М. Тютюнника [4], П.Ю. Буряка [5], Г.Г. Кірейцева [6], Ю.С. Цал-Цалко [7] та ін. Проте отримання стабільного доходу потребує комплексного аналізу та поглиблених досліджень щодо ефективного використання фінансових ресурсів, залучених у процесі ведення господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

**Постановка завдання.** За основну мету статті поставлено проведення аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств із використанням коефіцієнтів виробничого, фінансового та виробничо-фінансового левєриджу й оцінки ефективності використання залученого капіталу. Для досягнення зазначеної мети поставлено наступні завдання: визначити вплив операційного та фінансового левєриджу, з'ясувати, які фактори впливають на фінансову стійкість підприємств, а також провести оцінку ефективності використання залученого капіталу.

**Результати дослідження.** В економічній літературі під поняттям «левєридж» розуміють таку оптимізацію структури активів та пасивів підприємства, яка дає змогу збільшити прибуток. Розрізняють наступні види левєриджу: виробничий (операційний), фінансовий та виробничо-фінансовий [5].

Виробничий (операційний) левєридж показує взаємозв'язок між обсягом виробництва та постійними і змінними витратами, від значення якого залежить прибуток підприємства та його фінансова стійкість. Коефіцієнт операційного левєриджу визначається як відношення темпів при-

росту валового прибутку до темпів приросту фізичного обсягу реалізації продукції чи до темпів приросту виручки і показує, як змінюється величина валового прибутку при зміні обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) [3].

Розрахований показник операційного левєриджу та його ефект (табл.1) за даними річної фінансової звітності сільськогосподарських підприємств ТОВ АФ «Псьол» Краснопільського району та ПСП «Жовтневе» Охтирського району Сумської області дозволяє стверджувати про дещо вищий показник операційного левєриджу у ТОВ АФ «Псьол», у якого кожен відсоток приросту виручки від реалізації продукції при сформованій структурі витрат забезпечує приріст валового прибутку на 0,99 %, а у ПСП «Жовтневе» - на 0,61 %.

Підприємства з кращим рівнем технічної оснащеності виробництва мають вищий показник виробничого левєриджу і навпаки. Проте, з покращенням технічної оснащеності збільшується обсяг постійних витрат, зростає ступінь ризику недоодержання виручки, яка необхідна для покриття постійних витрат [3].

Таблиця 1

Вихідні дані для визначення показника операційного левєриджу

Показник	ТОВ АФ «Псьол»					ПСП «Жовтневе»				
	2007р.	2008р.	2009р.	2008р. до 2007р, %	2009р. до 2008р,%	2007р.	2008р.	2009р.	2008р. до 2007р, %	2009р. до 2008р, %
Виручка, тис.грн.	15070	15276	26788	101,4	175,4	984	1455	1981	147,9	136,2
Валовий прибуток, тис.грн.	5641	5705	9973	101,1	174,8	304	433	528	142,4	121,9
Коефіцієнт операційного левєриджу		0,79	0,99		125,3		0,89	0,61		68,5

*Джерело: розраховано автором за даними річної фінансової звітності сільськогосподарських підприємств*

Так, у ТОВ АФ «Псьол» у звітному періоді відносно базисного питомо вага постійних витрат у загальній структурі операційних витрат зросла на 2 % (проти 0,1 % у ПСП «Жовтневе» (див. табл. 2)), отже, дане підприємство є більш схильним до ризику і втрати валового прибутку, адже при спаді виробництва прибуток у ТОВ АФ «Псьол» скорочуватиметься в 1,6 р. швидше, ніж у ПСП «Жовтневе».

Класифікація витрат на постійні та змінні зумовлена тим, що скорочення саме цих видів витрат є одним із джерел максимізації маси та приросту прибутку [1].

У фінансовій звітності розподілити постійні та змінні витрати допомагає проміжний показник, який називають маржинальним доходом (валовою маржею, маржею покриття), що є різницею між операційним доходом та змінними витратами. Маржинальний дохід відображає ту суму ко-

штів підприємства, якої вистачить для покриття постійних витрат.

При проведенні операційного аналізу також визначають межу (поріг) рентабельності або беззбитковий обсяг реалізації, якого підприємству слід досягти, аби покрити понесені операційні витрати. Чим меншою є величина порогу рентабельності, тим більш фінансово-стійким є підприємство. Поріг рентабельності визначають за формулою:

$$ПР = \frac{ПВ}{КМД} \quad (1)$$

де ПР – поріг рентабельності, тис. грн.; ПВ – постійні витрати, тис. грн.; КМД – питома вага (коефіцієнт) маржинального доходу в операційному доході, який визначають як відношення маржинального доходу до операційного доходу. Бізнес за такого стану не приносить прибутків, але і не має збитків.

Після визначення беззбиткового обсягу продажу визначають запас фінансової стійкості підприємства, який обчислюють як відношення

різниця між операційним доходом та порогом рентабельності до операційного доходу. Запас фінансової стійкості – це показник, який дозволяє визначити гранично допустимий відсоток зменшення операційного доходу до беззбиткового рівня операційної діяльності [4].

Відмітимо, що фінансово стійким вважається підприємство, у якого формування більшої по-

ловини активів підприємства відбувається за рахунок власних фінансових ресурсів, тобто співвідношення власного капіталу та зобов'язань  $\geq 1,0$  [7].

Розрахунок беззбиткового обсягу реалізації і запасу фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Розрахунок беззбиткового обсягу реалізації і запасу фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств

Показник	ТОВ АФ «Псьол»				ПСП «Жовтневе»			
	2008р.	2009р.	2009р. до 2008р.		2008р.	2009р.	2009р. до 2008р.	
			+, -	%			+, -	%
Операційний дохід, тис. грн	20781	28927	8146	139,0	1767	2401	634	135,9
Операційні витрати, тис.грн., в т.ч.:								
змінні витрати, тис.грн	15414	21486	6072	139,4	1205	1714	509	142,2
постійні витрати, тис.грн.	11120	15131	4011	136,1	791	1124	333	142,1
Маржинальний дохід, тис.грн.	4294	6355	2061	148,0	414	590	176	142,5
Прибуток від операційної діяльності, тис.грн.	9661	13796	4135	142,8	976	1277	301	130,9
Поріг рентабельності, тис.грн.	5367	7441	2074	138,6	562	687	125	122,2
Поріг рентабельності, тис.грн.	9236	13325	4089	144,3	749	1110	361	148,2
Коефіцієнт маржинального доходу в операційному доході	0,46	0,48	0,02	104,3	0,55	0,53	-0,02	96,4
Питома вага порогу рентабельності в операційному доході	44,4	46,1	1,7	103,8	42,4	46,2	3,8	109,0
Запас фінансової стійкості	55,6	53,9	-1,7	96,9	57,6	53,8	-3,8	93,4

Джерело: розраховано автором за даними річної фінансової звітності сільськогосподарських підприємств

Розрахунки таблиці свідчать, що у досліджуваних господарствах у звітному періоді порівняно з базисним спостерігається зростання як операційного доходу й операційних витрат, так і прибутку від даного виду діяльності та беззбиткового обсягу продажів. Це означає, що більша частка операційного доходу використовується на покриття операційних витрат, а не на одержання прибутку від операційної діяльності, оскільки в обох підприємствах темп приросту операційного доходу не перевищує темп приросту порогу рентабельності. Так, у ТОВ АФ «Псьол» у 2009 р. 46,1 % операційного доходу використано на покриття операційних витрат, що більше проти минулого періоду на 1,7 відсоткових пункти. У ПСП «Жовтневе» даний показник зріс на 8,9 % й у звітному році склав 46,2 %. Незважаючи на таку тенденцію, підприємства у звітному періоді порівняно з базисним демонструють незначне погіршення фінансової стійкості, про що свідчить зниження показника запасу фінансової стійкості у ТОВ АФ «Псьол» на 1,7 п. в., у ПСП «Жовтневе» - на 3,8 п. в.

Встановити залежність підприємства від залучених ресурсів допомагає коефіцієнт фінансового левеґіду, який визначають як відношення темпів приросту чистого прибутку до темпів приросту валового прибутку [6]:

З метою отримання прибутку підприємству доводиться залучати капітал у вигляді банківських та комерційних кредитів, фінансових позик

тощо. Для оцінки ефективності використання залученого капіталу застосовують такий показник як ефект фінансового левеґіду (важеля), який розраховують за формулою:

$$EFL = (BER - Цнзк)(1 - Кп) \frac{ЗК}{ЕК} \quad (2)$$

або

$$EFL = \frac{ЧП + Проц(1 - Кп)}{Акт} - \frac{Проц(1 - Кп) ЗК}{ЗК} \frac{ЗК}{ЕК} = (ROA - Цузк) \frac{ЗК}{ЕК} \quad (3)$$

де BER – рентабельність сукупного капіталу (відношення валового прибутку до середньої суми сукупного капіталу); Цнзк – номінальна ціна позикових ресурсів, %; Кп – коефіцієнт оподаткування (відношення податків із прибутку до суми прибутку після сплати процентів); ЗК – залучений капітал; ЕК – власний капітал; ЧП – чистий прибуток; Проц – сума нарахованих відсотків та інших витрат за користування залученими ресурсами; Акт – середня сума активів підприємства; ROA – економічна рентабельність сукупного капіталу після сплати податків та зборів (відношення суми чистого прибутку і відсотків за користування кредитами з урахуванням податкового коректора до середньорічної суми сукупного капіталу), %; Цузк – уточнена середньозважена ціна позикових ресурсів з урахуванням податкової економії, % [3].

Обчислимо ефект фінансового важеля за такими джерелами позикового капіталу як банківські кредити, зокрема короткостроковими та довгостроковими (табл.3), оскільки визначити середній відсоток за користуванням всього обсягу залученого капіталу лише за показниками річної фінансової звітності є досить складно.

## Ефект фінансового важеля сільськогосподарських підприємств

Показник	ТОВ АФ «Псьол»				ПСП «Жовтневе»			
	22008р.	2009р.	2009р. до 2008р.		2008р.	22009р.	2009 р. до 2008 р.	
			+, -	%			+, -	%
Валовий прибуток до сплати податків та процентів, тис.грн.	5705	9973	4268	174,8	433	528,0	95,0	121,9
Сума відсотків за користування кредитами, тис. грн.	967,5	1448,6	481,1	149,7	13,4	21,8	8,4	162,7
Прибуток після сплати відсотків до виплати податків, тис. грн.	4737,5	8524,4	3786,9	179,9	419,6	506,2	86,6	120,6
Податки з прибутку, тис. грн.	657,3	856,6	199,3	130,3	191,9	202,9	11,0	105,7
Коефіцієнт оподаткування	0,14	0,10	-0,04	71,4	0,46	0,40	-0,16	87,0
Чистий прибуток, тис. грн.	4080,2	7667,8	3587,6	187,9	227,7	303,3	75,6	133,2
Середня сума сукупного капіталу, тис. грн.	30487	39796	9309	130,5	1502	2034	532	135,4
Власний капітал, тис. грн.	13797	18930	5133	137,2	594	1104	510	185,9
Позиковий капітал, тис. грн.	12770	14109	1339	110,5	274	322	48,0	117,5
Плече фінансового важеля	0,93	0,75	-0,20	80,6	0,46	0,29	-0,17	63,2
Рентабельність сукупного капіталу	18,71	25,06	6,35	133,9	28,83	25,96	-2,87	90,0
Рентабельність сукупного капіталу після сплати податків	16,12	22,54	6,42	139,8	15,64	15,55	-0,09	99,4
Номінальна ціна позикових ресурсів	7,58	10,27	2,69	135,5	4,89	6,77	1,9	138,4
Уточнена середня ціна позикових ресурсів з урахуванням податкової економії ресурсів	6,53	9,24	2,71	141,5	2,65	4,06	1,4	153,2
Ефект фінансового важеля	8,9	9,9	1,0	111,2	5,9	3,3	-2,6	55,9

*Джерело: розраховано автором за даними річної фінансової звітності сільськогосподарських підприємств*

Зауважимо, що досліджувані підприємства у 2008-2009 рр. брали участь у реалізації державної цільової програми «Здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів» та отримували компенсацію відсоткової ставки за залученими банківськими кредитами. Тому фактична ставка відсотків за користування банківськими кредитами згідно укладених кредитних договорів була зменшена на суму компенсаційних коштів, відшкодованих підприємствам з державного бюджету, у розмірі облікової ставки Національного банку України, що діяла на дату нарахування відсотків, яка становила 10-12 % у 2008 р. та 11-10,25 % – у 2009 р.

Зміна величини фінансового важеля ТОВ АФ «Псьол» та ПСП «Жовтневе» за рахунок кожної його складової була розрахована за допомогою методу ланцюгових підстановок, за результатами якого можемо зробити висновок, що у звітному році порівняно з базисним загальна зміна ефекту фінансового важеля у ТОВ АФ «Псьол» зросла на 1,0 п. в.: зокрема, підвищення рентабельності сукупного капіталу на 6,35 п. в. та зниження коефіцієнта оподаткування сприяло зростанню ефекту фінансового левеїджу на 5,1 та 0,6 % відповідно. На зміну результативного показника негативно вплинуло підвищення ставки відсотків за користування кредитами на 2,71 п. в. та зниження плеча фінансового важеля на 0,2 п. в., в результаті чого ефект фінансового важеля знизився на 2,2 та 2,5 п. в. відповідно. У 2009 р. на кожну гривню вкладеного капіталу ТОВ АФ

«Псьол» одержало 22,54 коп. прибутку, а за користування одиницею кредитних ресурсів підприємство сплатило 9,24 коп. Як наслідок, у звітному періоді дане господарство отримало позитивний ефект фінансового важеля, тобто залучення короткострокових та довгострокових кредитів дозволило збільшити у 2009 р. суму капіталу на 9,9 %.

ПСП «Жовтневе», на відміну від ТОВ АФ «Псьол», у звітному році на кожну гривню кредитних коштів отримало на 0,09 коп. прибутку менше, ніж у базовому періоді. А за користування одиницею кредитних ресурсів господарство у 2009 р. витратило власних коштів на 52,9 % більше, ніж у минулому, які склали 4,06 коп. Таким чином, у звітному році залучення кредитних ресурсів призвело до зниження власного капіталу даного підприємства на 3,3 %. Отже, як ТОВ АФ «Псьол», так і ПСП «Жовтневе» за досліджуваний період отримали позитивний ефект фінансового важеля. Це свідчить про те, що підприємства можуть і в наступному періоді залучати кредитні ресурси, але до тих пір, доки ефект фінансового левеїджу не знизиться до нуля. В протилежному випадку, при від'ємному його значенні, «проїдання» власного капіталу може призвести до банкрутства.

Науковці визначають також і коефіцієнт виробничо-фінансового левеїджу (добуток виробничого та фінансового важелів). Інші дослідники в галузі операційного аналізу добуток двох показників називають спряженим ефектом операційного та фінансового важелів, який у разі його пози-

тивного значення відображає, на скільки збільшиться кінцевий результат діяльності підприємства при зміні обсягів реалізації продукції та валового прибутку на 1%, або ж загальний ризик підприємства, пов'язаний із дефіцитом коштів, необхідних для покриття виробничих витрат та погашення боргу при від'ємному значенні виробничо-фінансового левериджу [6].

При визначенні спряженого ефекту виробничого-фінансового левериджу на основі показників річної фінансової звітності досліджуваних підприємств було встановлено, що при існуючій структурі витрат та структурі джерел капіталу у ТОВ АФ «Псьол» збільшення у 2009 р. обсягу реалізації на 1 % забезпечило приріст обсягу валового прибутку на 0,99 % (0,61 % у ПСП «Жовтневе»), чистого прибутку – на 0,1 % (0,23 % у ПСП «Жовтневе»). А кожен відсоток приросту валового прибутку призвів до збільшення обсягу чистого прибутку у ТОВ АФ «Псьол» на 0,1 %, у

ПСП «Жовтневе» – на 0,38 %. При зменшенні обсягів реалізації продукції дані показники будуть змінюватись у такій же пропорції.

**Висновки.** Запропонована методика проведення аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств дозволила визначити залежність між валовим прибутком та виручкою від реалізації продукції, а також з'ясувати, як впливає зміна величини валового прибутку на обсяг чистого прибутку. Також з'ясовано, що обсяги залучення позикових коштів, зокрема, короткострокових та довгострокових кредитів банків, позначаються на зміні величини власного капіталу. Таким чином, проведення аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств із застосуванням виробничого, фінансового та виробничо-фінансового важелів сприятиме своєчасному реагуванню керівників господарств на дію зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають як на формування прибутку, так і на фінансовий стан господарств у цілому.

#### Література

1. Данилюк М.О., Савич В.І. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004.–204 с.
2. Заров Г.К. Операционный леверидж как универсальный инструмент принятия управленческих решений / Г.К. Заров // Финансовый менеджмент.–2006.-№ 1.–с. 14-20.
3. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 668 с. – (Вища освіта XXI століття).
4. Тютюнник Ю.М. Формування методики факторного аналізу показників фінансової стійкості аграрних підприємств / Ю.М. Тютюнник // [magazine.faaf.org.ua/content/view/722/35/](http://magazine.faaf.org.ua/content/view/722/35/)
5. Фінансово-економічний аналіз: Підручник / Буряк П. Ю., Римар М. В., Бець М. Т. та ін. Під заг. ред. П. Ю. Буряка, М. В. Римара – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 528 с.
6. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник / За ред. проф. Г. Г. Кірейцева. – Київ. ЦУЛ, 2002. – 496 с.
1. 7.Ю. С. Цал-Цалко. Фінансовий аналіз. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.

УДК 657.635

## АНАЛІТИЧНІ ПРОЦЕДУРИ: СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ НА ВСІХ ЕТАПАХ АУДИТУ

**Дегтяренко А.В.**

*Стаття присвячена методичним аспектам застосування аналітичних процедур в аудиті. Розроблена систематизація аналітичних процедур, в якій враховано відмінності функціональної ролі аналітичних процедур відповідно до етапу здійснення аудиторської перевірки.*

**Постановка проблеми** З розвитком національної законодавчої бази та ускладненням корпоративних зв'язків в Україні загострюється конкуренція на ринку аудиторських послуг. Одноосібні аудитори – підприємці та аудиторські фірми прагнуть закріпитися на ринку й здобути конкурентні переваги, тому вони вже зараз включають у набір аудиторських послуг не тільки безпосереднє підтвердження фінансової звітності, а і оцінку фінансового стану та його прогноз на перспективу. Крім того, постійно зростає частка супутніх послуг, що є додатковим свідченням зростаючої ролі аналізу в загальному обсязі аудиторської діяльності.

Водночас розширення спектру аудиторських послуг часто призводить до методичних та практичних помилок, пов'язаних із недостатнім розумінням функціональної ролі аналітичних процедур в аудиті, які є засобами як для досягнення мети аудиту – підтвердження звітності, так і засобами для виконання завдання аудиту – по-

ліпшення фінансового стану. Означена проблема наочно ілюструється навіть при аудиті з підтвердження фінансової звітності, коли замість високо ефективного інструментарію трендового, коефіцієнтного аналізу й методів математичного програмування на практиці часто застосовуються громіздкі тести, побудовані відповідно до незрозумілих алгоритмів формування вибірки інформаційних джерел. В результаті такого підходу підвищується ризик невиявлення, а, отже, погіршується і якість наданих висновків, що поки що не переросло в тенденцію, але вже все частіше спричиняє неадекватне реагування на виклики і загрози в аудиторській справі.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій** Теоретичні та практичні засади застосування та систематизації аналітичних процедур в аудиторській практиці викладені в наукових працях багатьох вітчизняних вчених та фахівців з аудиту. Зокрема, концептуальні підходи з вирішення окреслених проблем, з нашої точки зору, досить вдало